

KAY DICK

Zij

Met een nawoord van Manon Uphoff

'Een huiveringwekkende reflectie op onze tijd,
een hartenkreet tegen censuur – een ijzingwekkende
waarschuwing.' – Manon Uphoff

Dit is Groot-Brittannië, maar niet zoals we het kennen. Zij beginnen met een dode hond, schimmige voetstappen, in beslag genomen boeken. Niet lang daarna wordt de National Gallery gezuiverd; spookachtige torens overzien de kust; barbaarse horden struinen het platteland af om kunstwerken te vernietigen – en iedereen die zich verzet.

Zij pakken dissidenten op: schrijvers, schilders, musici, maar ook vrijgezellen en kinderlozen. Met militaire veegacties 'genezen' Zij deze rebellen van hun individuele identiteit. Als culturele vluchtelingen zoeken de overlevenden elkaar op om hun ambachten levend te houden, om te scheppen, lief te hebben en te herinneren. Maar Zij maken het makkelijker om te vergeten...

'Een griezelig voorspellend verhaal.' – Margaret Atwood

'Hypnotiserend, dwingend [...] Een waarschuwing voor
waar groepsdenken toe leidt.' – Eimear McBride

'Ik ben wild enthousiast over dit paranoïde,
angstaanjagende meesterwerk.' – Lauren Groff

'Kristalhelder.' – Edna O'Brien

Kay Dick (1915-2001) werkte bij een boekhandel voordat ze op haar zesentwintigste de eerste vrouwelijke directeur van een Engelse uitgeverij werd. Ze schreef vijf romans, waarvan *Zij* – dat nu voor het eerst door Lisette Graswinckel in het Nederlands werd vertaald – bekroond werd met de South-East Arts Literature Prize.

www.uitgeverijorlando.nl

KAY DICK

Zij

Episoden van onbehagen

Vertaald door Lisette Graswinckel

Met een nawoord van Manon Uphoff

uitgeverij
ORLANDO

De uitgever ontving voor deze uitgave in het kader van schwob.nl een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

De vertaler ontving voor deze vertaling een project-subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 1977 The Estate of Kay Dick

Oorspronkelijke titel *They*

Oorspronkelijke uitgever Penguin Books, Londen 1977

Voor deze uitgave is gebruikgemaakt van de editie van Faber & Faber Ltd, Londen 2022

© 2023 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv, Amsterdam en Lisette Graswinckel

© 2023 Nawoord Manon Uphoff

Omslagontwerp Mariska Cock

Omslagbeeld Léon Spillaert, *Vrouw aan de waterkant*, 1910

© Foto auteur Helen Craig

Zetwerk Pre Press Media Groep

ISBN 978 90 832551 2 5

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

ONHEIL OP KOMST

In het vroege septemberlicht lag Karrs huis er schitterend bij. Subliem zelfs. Vanaf zijn dak had je onbelemmerd uitzicht op zee. Karr nam me mee naar boven zodat ik me kon oriënteren. We keken uit op een nauw toelopende driehoek. Je kon je voorstellen dat Karr op een eiland woonde, een uitstekende landpunt tussen twee smalle rivieren, waarvan de ene naar zee toe uitwaaierde en de andere een kanaal was waarin zwanen dobberden. Deels weiland, deels broekland, met hier en daar hoge plukken riet en zandstrandjes. Een natuurlijk vogelreservaat; een landschap dat op vluchten was ingesteld.

Karrs huis was verhoogd en ommuurd, voorzorgsmaatregelen tegen overstromingen. Enorme hortensia's, meer boompje dan struik, waren op strategische plekken tussen de ovale tegels van het terras geplant. Bloemtrossen van verschillende schakeringen roze fonkelden in de herfstzon, een schaamteloze overvloed aan fleurigheid, gelegen op het zui-

den. Toen we ze gingen bekijken, zag ik aan alles dat Karr ze dagelijks aandacht gaf. Ze drukten ritueel en zorg uit.

‘Een mooi contrast,’ zei ik. Karr begreep wat ik bedoelde. Hij had in de deuropening aan de voorzijde van het huis staan wachten toen ik aan kwam lopen via de lange laan, door het kleine bos, een oase in de omringende monding.

‘Dat bos is lang geleden aangeplant,’ zei hij. ‘Had je moeite om de weg te vinden?’

‘In het begin wel, maar zodra ik bij de oude zee-manskapel was, wist ik dat ik in de buurt kwam.’

‘Ben je naar binnen gegaan?’

Ik vertelde hem wat ik in de kapel had gedaan: ik had de Bijbel op een willekeurige plaats opengeslagen en met mijn ogen dicht mijn vinger ergens neergezet. Zoals je als kind waarzeggertje speelde.

‘Wat had je gekozen?’ vroeg Karr.

‘De Openbaringen natuurlijk!’ Ik lachte gegeerd. ‘*Ziet, ik kom als een dief.*’

‘Je hebt de kosterwoning achter de kapel gemist,’ zei Karr. ‘We gaan later nog wel.’

De bedienden stelden zich discreet op, ik was me amper bewust van hun komen en gaan. De jongen, Jake, stelde zijn pup aan me voor, een zwarte labrador, die tot aan zijn kin kwam. ‘Hij heet Omar, naar de dichter, weet je wel.’ We zaten op de onderste

tree van de kale stenen trap en vertelden elkaar verhalen, tot Jake aangaf dat het tijd werd om Omar uit te laten.

Ik zocht Karr op in de bibliotheek. De ramen zagen uit op het terras. 'Je kunt hier zo vaak komen als je wilt,' zei Karr. Hij stond bij het open raam en keek naar de lucht. 'Zullen we bij Claire langsgaan?' vroeg hij.

De benedenverdieping van de kosterswoning was tot atelier verbouwd. Ik bekeek het schilderij dat Claire zojuist had voltooid. Het was geel, helemaal geel, alle varianten en tinten geel. Ik kon het amper verdragen. Ik ging naar buiten en strekte me uit op het gras.

'Het is mooi, hè?' zei Karr.

'Ontstellend mooi.' Ik ging terug en bekeek het opnieuw.

'Je mag het hebben als je wilt,' zei Claire.

'Nog niet.' Ik was nerveus. 'Nog niet.'

'Kan ik niet beter met je mee teruglopen?' vroeg Karr.

'Volgens mij is het veilig. Ik zal de brug over het kanaal nemen.'

Jake en Omar stonden bij de brug op me te wachten. Ze zwaaiden me uit toen ik afsloeg naar de kustweg.

De zon ruwde de horizon boven zee met gebran-

de siena tegen de tijd dat ik mijn cottage bereikte. Ik opende mijn ramen en keek omlaag naar de rotsen aan de voet van de klif. Het tij keerde. Zeemeewen zweefden boven zee, klaar voor hun laatste avondvangst, terwijl de golven weer aan land rolden.

Ik schreef twee brieven, eentje aan Karr en eentje aan Claire. Ik daalde het pad af naar het strand en verzamelde nog wat doorboorde kiezels in de groene poeltjes tussen de rotsen. Krabbetjes renden tussen mijn vingers door. Ik maakte een pakketje van drie van de stenen en adresseerde ze aan Jake. *Dit zijn zeesculpturen, geef jij ze maar een naam*, schreef ik op een velletje blauw papier.

Ik besloot naar het dorp te gaan. Er zat als enige een onbekende op het bankje met uitzicht op de verwaarloosde aanlegsteiger. Ik liep hem twee keer voorbij, maar hij keek niet mijn kant op. Het schaarse nieuws dat er was, pikte ik in de winkel op. 'De boeken van Oxford zijn aan de beurt.' Ik knikte alsof het me niet interesseerde.

De volgende dag ging ik vroeg op pad langs het strand, de zon tegemoet. Ik peilde hoeveel ik nog wist van Keats' gedichten. Iets na het middaguur bereikte ik de monding. Ik verstoorde per ongeluk een kolonie vlinders toen ik de rivieroever op klom. Bovenaan stonden Jake en Omar op me te wachten.

Onderweg naar Karrs huis vertelde ik Jake weer een verhaal, een langer verhaal dit keer.

‘Garth is er,’ zei Karr. ‘Hij heeft zijn piano meegenomen.’

‘Naar de kapel?’ vroeg ik.

‘Ja, hij zit daar om herinneringen op te halen.’ Karr zweeg abrupt en tuurde door zijn kleine verrekijker naar de rivier. ‘Blijf vannacht maar hier,’ zei hij.

Na het middageten opende ik de deur van de kapel. Garth zat achter de piano naar de toetsen te staren. ‘Het moet mogelijk zijn me alles te herinneren,’ zei hij. ‘Op den duur wel,’ zei ik, waarna ik weer naar buiten ging.

Ik voorkwam dat Jake bij Garth binnenliep. ‘Hij zit herinneringen op te halen,’ zei ik. ‘Later.’ We liepen hand in hand terug naar de kosterswoning. Omar rook een dier in het bos en sprong erachteraan.

‘Het houdt je helemaal niet bezig, hè?’ vroeg ik Claire.

‘Ik heb geen tijd om me ermee bezig te houden,’ zei ze terwijl ze door bleef schilderen.

Jake observeerde haar aandachtig.

‘Kom je vanavond naar Karr?’ vroeg ik.

‘Ik denk het wel.’ Ze keek me aan en gaf me een zoen.

Het doek waaraan ze werkte was blauw, helemaal blauw, alle varianten en tinten blauw. Jake ging naar buiten, hij huilde. Omar likte zijn tranen weg.

‘Kom, laten we naar de waterhoentjes gaan kijken,’ zei ik tegen hem.

We keerden terug naar Karrs huis en bereikten via de trap in de muur het terras. De bedienden zetten buiten de thee klaar.

‘Na het avondeten gaan we schaken,’ zei Karr, ‘tot zij naar bed gaan.’

‘Is Claire verliefd op Garth?’ vroeg ik.

‘We zijn toch allemaal verliefd?’ Karr glimlachte Jake toe.

‘Het moet toch mogelijk zijn...’ begon ik.

‘Om over het hoofd te worden gezien?’

‘Ja, dat bedoel ik waarschijnlijk.’

‘We zullen allemaal bereikt worden,’ zei Karr.

Ik ging naar de bibliotheek en las tot aan het avondeten. Jake observeerde me aandachtig. Karr gaf de hortensia’s water.

Claire en Garth kwamen glimlachend binnen. Hij heeft het zich herinnerd, dacht ik, toen ik de uitdagende blik in zijn ogen zag. Terwijl Karr en ik zitten te schaken, zal hij met Claire de liefde bedrijven in de kosterswoning en dan teruggaan naar de kapel en spelen wat hij zich herinnert. Jake zal stiekem zijn bed uit gaan en als een nachtdiertje naar de

kapel sluipen. Hij zal de deur zachtjes openen en sluiten en aandachtig naar Garth luisteren. Dit alles voorzag ik terwijl we wachtten tot de nacht viel.

‘Je hebt een nieuwe bediende.’ Claire had het tegen Karr.

‘Ja. Zij hebben hem gestuurd.’ Karr bleef er onverstoorbaar onder.

‘Het was te verwachten.’ Garth keek bezorgd. ‘Kan ik beter weggaan?’

‘Het is absoluut noodzakelijk dat je blijft,’ zei Karr.

Ik ontwaakte bij zonsopgang en schreef een briefje aan Garth, dat ik in het voorbijgaan onder de kapeldeur door schoof. Op de terugweg naar mijn cottage peilde ik hoeveel ik nog wist van de latere romans van Henry James. Mijn exemplaar van *Middlemarch* was uit mijn boekenkast verdwenen. Ik ging in de tuin zitten, dacht aan Garth die zich de muziek herinnerde en aan Claire die schilderde, en was niet meer bang. Ik schreef een gedicht voor Jake.

Claire kwam ’s middags bij me langs. Ze bracht een mand met onderweg geplukte bramen mee. Tussen het smullen van de bramen door lasen we elkaar gedichten voor. In elk gedicht was een stukje van ons afzonderlijke leven vastgelegd.

‘Ik doe mijn deur niet langer op slot,’ zei ik. ‘Ze hebben vannacht weer een boek meegenomen.’

‘Ja, ze worden actiever,’ zei Claire.

‘Ze rukken trager op in dit deel van het land,’ zei ik.

‘Een scherpschutter hier en daar,’ zei Claire grinnikend.

‘De avant-garde.’ We gierden het uit van het lachen.

‘Garth verloor alles in één klap,’ zei Claire. ‘Al zijn composities in één klap. Het gebeurt heimelijker hier.’

Ik waagde me aan de vraag die me op de lippen brandde. ‘Is Jakes geheugen goed genoeg?’

‘Karr heeft hem goed opgeleid,’ zei Claire.

‘Gaan ze het doorhebben?’ vroeg ik.

‘Wellicht niet.’ Ze aarzelde. ‘Tenminste, ik denk van niet, niet alles ineens. Met een beetje geluk, en tijd, komt het misschien goed.’

‘Overbelasting?’ Ik moest mijn angst benoemen.

‘Niet op zijn leeftijd. Zijn geheugencellen zijn nu op hun ontvankelijkst.’ Claire klonk stellig.

Bij haar vertrek gaf ik haar mijn gedicht voor Jake mee. De volgende dag bracht ik zwemmend en zonnebadend door om zout en zon in mijn lijf te vergaren en reserves te kweken. Met mijn gympen aan elkaar geknoopt om mijn nek waadde ik naar de golfbreker en sloeg de visser gade, die garnalen en krabben ving nu het tij over de rotsen wegebde.

‘Gisteren was Londen aan de beurt,’ zei hij. ‘Kost een week, schatten ze.’

Ik zette mijn zonnebril op.

‘Een aardige vangst,’ zei ik, met een knikje naar de emmer.

‘Domme beesten,’ zei hij. ‘Ze kruipen onder de rotsen.’

‘Sommige weten te ontkomen,’ zei ik, toen hij naar een volgende poel vertrok.

Jake en Omar stonden bij de cottage op me te wachten.

‘Karr zei dat ik mocht blijven slapen.’

We gaven Omar te eten.

‘Ze kwamen toen ik buiten stond te wachten.’

Jake keek ongerust.

Shelleys gedichten en Katherine Mansfields *Journals* waren verdwenen. Ze worden hebberig, dacht ik. Tijdens Jakes avondeten vertelde ik nog een verhaal.

‘Wat is een krant?’ vroeg Jake.

Ik sliep die nacht als een roos. Zij kwamen nooit als je thuis was. Confrontatie was in hun ogen nodeloze verspilling van energie, een luxe die ze niemand gunden. Stille geniepigheid maakte diepere wonden. Het was hun vorm van bestraffing. Zij namen alleen strengere maatregelen als je de geldende normen overschreed.

Toen we de brug over het kanaal naar Karrs huis overstaken, kwamen we Garth tegen.

‘Die nieuwe bediende van Karr staat Claire te observeren,’ zei hij.

Het nog natte doek was groen, helemaal groen, alle varianten en tinten groen. Garth wendde zijn gezicht naar de muur. Karrs bediende vertrok. Claire lachte. Ik was bereid mijn leven voor haar te geven.

Karr kwam binnen. ‘Je moet niet overmoedig worden,’ zei hij tegen Claire. ‘Dat is aanmatigend.’ Hij haalde Jake bij het doek vandaan en liep met hem naar het bos. Claire ging zitten en kermde van de pijn.

‘We moeten naar het huis gaan,’ zei ik, ‘en het middageten bestellen. De bedienden moeten worden gesust.’

Claire plukte onderweg een paar laatbloeiende rozen. ‘Ze hebben gisteren de National Gallery leeggehaald,’ zei ze.

’s Middags was ze met Garth de hort op. Karr en ik zaten in de bibliotheek, wat ook een manier van liefhebben was.

‘Garth is roekeloos,’ zei Karr. ‘Van seks wordt hij roekeloos.’

Ik ging naar buiten, streelde de hortensia’s, zocht een plekje op de muur en keek uit over de monding. Ik zag Jake, die aan het vliegeren was. Omar sprong

achter hem aan. Karrs nieuwe bediende stond op de brug en observeerde Jake. Een zwaan strekte zijn lijf hoog boven het water uit en wapperde met zijn vleugels.

‘Is Jake veilig?’ vroeg ik.

‘Veiligheid is onbelangrijk,’ zei Karr.

‘Maar, als hij zijn mond voorbijpraat?’

‘Dat zal blijken.’

Het kostte me vier dagen om mijn paniek de baas te worden. Ik poetste mijn cottage van onder tot boven en groef, pootte en snoeide in mijn tuin. Vijf boeken waren verdwenen, waaronder John Stuart Mills *Autobiography*. Ik stofte de lege plek af. De volgende dag regende het. Ik wandelde naar het dorp en onderweg peilde ik hoeveel ik nog wist van Tsjechovs toneelstukken. Er zat een onbekende in het café. Ze vroeg of ik haar de suikerpot wilde aangeven. Garth kwam binnen en ging naast me zitten. ‘Ik kan alleen maar aan Claire denken,’ zei hij.

Ik stond op en vertrok. Garth volgde me de straat uit naar het strand. We wandelden onder langs de klif terug naar mijn cottage.

‘Karr verwacht te veel van Jake,’ zei Garth.

Zeemeeuwen krijsten. De regen kletste ons in het gezicht. Toen we de helling naar mijn tuinhek op klauterden, zag ik hen de cottage verlaten. Binnen bleek een hele plank van boeken ontdaan. In

het stof op het hout schreef Garth de naam Mahler. Ik veegde er met mijn hand overheen. Ik keek door het raam naar de zee.

‘We gaan naar Karr zodra het niet meer regent,’ zei ik.

Garth sliep zeven uur lang. Ik las de *Sonnetten* van Shakespeare.

‘Ik heb herinneringen opgehaald in mijn slaap,’ zei Garth. ‘Ik moet Jake zien te vinden.’

Ik liet Garth achter bij de kapel, ging Karrs huis binnen, vond Jake en stuurde hem naar Garth.

Karr en ik slenterden naar de kosterswoning. Een ijle nevel, zeemist, wierp een sluier over de zon.

‘Ze hebben de kust bereikt,’ zei Karr. ‘Je zou hier kunnen blijven.’

‘Ik vind het niet erg om terug te gaan,’ zei ik. ‘Ik heb mijn paniek overwonnen.’

Claire werkte aan een nieuw doek. Het was rood, helemaal rood, alle varianten en tinten rood. Karr nam Claire in zijn armen.

‘Ik heb er nog maar één te gaan.’ Ze zei het vooral tegen Karr, niet zozeer tegen mij.

‘Je zou het hierbij kunnen laten,’ zei Karr in een moment van zwakte.

We liepen met zijn drieën gearmd terug naar het huis. De mist was opgelost en zonlicht gloeide op de hortensia’s. De bedienden brachten cham-

pagne en we liepen met ons glas naar de balustrade van het terras. Garth en Jake kwamen aanrennen, gevolgd door Omar. We keken over de monding uit.

‘Claire, geef me nu maar het gele doek,’ zei ik. ‘Ik zal het naar huis dragen.’

‘Ik moet het witte nog schilderen,’ zei ze. ‘Ik doe het vanavond.’

‘Dat zou onverstandig zijn,’ zei Karr.

‘Ik ga nog meer brieven schrijven,’ zei ik.

We keerden het huis de rug toe en keken naar zee. Een trawler voer door de monding de rivier op.

‘Ik denk dat ze klaar zijn,’ zei Karr. ‘We kunnen weer naar binnen.’

De bibliotheek bevatte geen boeken. We liepen langzaam door de andere kamers in het huis. Alle schilderijen waren weggehaald. Claire streelde elke plek waar een schilderij had gehangen. De bedienden waren vertrokken. Garth stormde de voordeur uit. Karr riep dat hij moest stoppen. We keerden terug naar het terras en gingen op de ligstoelen zitten. Jake kaatste een bal naar Omar. Garth keerde terug. Hij stond te trillen op zijn benen. ‘Ze hebben Claires schilderijen laten staan,’ zei hij.

‘Je mag niet teruggaan,’ zei Karr tegen Claire.

‘Ik moet het witte doek nu schilderen,’ zei ze, ‘en Jake moet mee.’

Een paar uur later keerde Jake terug.

‘Ga maar even eten en dan meteen naar bed,’ zei Karr.

We spoedden ons naar de kosterswoning. Een wulp krijste. We zagen dat ze Claire meevoerden naar de trawler, verankerd in de rivierbedding.

‘Wat gaan ze met haar doen?’ vroeg ik Karr.

‘Ze maken haar blind en brengen haar dan terug,’ zei Karr. ‘Ze heeft de geldende normen overschreden. Ze is doorgedaan met schilderen.’

Garth stoof hen achterna.

‘En hem?’ vroeg ik.

‘Hem maken ze doof,’ zei Karr.

‘En mij, stel dat?’ Ik werd ijskoud, van top tot teen.

‘Ze zouden je handen afhakken en je tong afsnijden,’ zei Karr. ‘Je kunt de brieven die je hebt geschreven beter vernietigen. Je moet ze geen enkel excuus geven voor een confrontatie.’ Hij zweeg een moment. ‘Denk aan Jake.’

We gingen Claires atelier binnen.

‘Het is er nog,’ zei ik, starend naar het witte doek, helemaal wit, alle varianten en tinten wit. De andere doeken waren weg.

‘Ik neem Jake morgenochtend mee om het te bekijken voordat ze het komen halen,’ zei Karr.

‘Het is zo wit alsof je in de zon staart,’ zei ik.

‘Je kunt jezelf verblinden als je in de zon staart,’ zei Karr.

‘O, god!’ zei ik. ‘Claire wist wat ze deed, ze kende de straf.’

‘Zoals we die allemaal moeten kennen,’ zei Karr. ‘Het is de enige zekerheid die we hebben.’

Toen we terugkeerden naar het huis, zei Karr: ‘Al je boeken zullen nu wel meegenomen zijn. Je hebt daar weinig meer te zoeken.’

‘Onder de vloerplanken liggen nog wat pennen en papier,’ zei ik.

‘Die moeten daar blijven liggen,’ zei Karr.

‘Voor Jake?’ vroeg ik.

‘Misschien, misschien ook niet,’ zei Karr peinzend. ‘Ik zal een leeftijdgenootje voor hem zoeken, voor het geval dat.’

‘Voor het geval ze Jake in de gaten krijgen?’ vroeg ik.

‘Ja,’ zei Karr. ‘Er is nog maar heel weinig tijd.’